

UDK: 94:061.2
321.7:06.05
Izvorni znanstveni rad
Primitljeno: 12. rujna 2013.

Od tajnog do javnog: moć elitnih organizacija: simbolička moć i korporativna diplomacija

MARIN JURICEVIĆ

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
mjuricevic@ffri.hr

VEDRAN OBUĆINA

Društvo za mediteranske studije, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
v_obucina@yahoo.com

Staleški redovi i samoprozvani redovi stoljećima su dio tihe diplomacije te pokazuju iznimnu otpornost na promjene. Staleški redovi temelje se na povijesnom legitimitetu, a samoprozvani su redovi rezultat demokratskih promjena u Američkoj i Francuskoj revoluciji. Njihova moć u društvu predmet je brojnih znanstvenih i kvaziznanstvenih rasprava i studija, od kojih mnoge koriste pojam tajnih društava. Upotrebljavajući metode korporativne diplomacije i osobnog lobiranja, ove elitne organizacije uspijevaju nametnuti svoju utilitarnu i simboličku moć u politici, gospodarstvu i kulturi. Primjeri Malteškog reda i slobodnih zidara (primjeri Hinkovića, Zanelle, Kerenskog i Brianda) pokazuju nam kako se kroz društvene mreže širi utjecaj elita. Moć organizacija počiva na pojedincima, a legitimnost na suverenosti i buržoaziji. Trajna povezanost pojedinaca za organizaciju često određuje djelovanje u drugim društvenim i političkim sferama.

Ključne riječi: korporativna diplomacija, simbolička moć, utilitarna moć, elitne organizacije, Malteški red, slobodni zidari, lobiranje

1. Uvod

Diplomatska vještina stoljećima je ostala većim dijelom skrivena od javnosti. Prekriveni velom tajnosti, sastanci političke prirode odvijali su se u dvorovima, kurijama i plemićkim kućama, gdje se razvijala politika i stjecao put djelovanja u tek začetim oblicima moderne nacionalne države. Takva je „tiha diplomacija“ bila prisutna sve donedavno, iako su mnoge međunarodne konvencije zabranjivale „tajne ugovore“ sklopljene u ime vlade pojedinih država. No, u današnjem globalnom informacijskom društvu (Milardović, 2010) tišina diplomatske djelatnosti je onemogućena: „Nova ICT (informatičko-komunikacijska tehnologija, op. aut.) ne samo što uvelike može promijeniti model aktualnih demokracija na kugli zemaljskoj, već uvelike ugrožava politički poredak/sustav političke moderne, temeljen na teritorijalnosti i zadanim normativnim okvirima poretka, kakve odnose poznajemo od Westfalskog mira do pada Berlinskog zida 1989. godine“ (Milardović, 2010: 66).

Ipak, i moderna diplomacija ima ponešto iz starijih vremena. Nekoć donositelji odluka, danas razne inačice takozvanih „elitnih“ društvenih pokreta djeluju kao akteri u međunarodnim političkim odnosima, ali i kao pronosioci novih ideja i „napredaka“ u društvu. S obzirom na to, smatramo da je kroz 20. stoljeće, pa i danas, u međunarodnom sustavu vidljivo djelovanje: (a) starih aristokratskih udruga i redova, koji svoj utjecaj ostvaruju putem staleških pravica zadržanih u monarhijama ili u onim državama koje imaju zakonska pravila o plemstvu, ili putem Katoličke crkve; (b) samopozvanih viteških i drugih redova, koji nemaju staleških pravica, ali barem od Američke i Francuske revolucije su utjecajni u javnosti preko lobističkih i financijskih krugova. U najnovije doba, popularna, ali i politička javnost bruje o raznim „teorijama zavjera“, političkoj, društvenoj i kulturnoj moći tih organizacija te se pojavljuje niz književnih, publicističkih i filmskih djela koji tematiziraju novootkrivena saznanja ili uvjerenja o skupini Bilderberg, slobodnim zidarima, Vatikanu, Sionskom prioratu, iluminatima, templarima, društvu *Skull and Bones* i tako u nedogled. Smatramo da je ime „tajno društvo“ preopćenito i izdvojeno od relevantnog tumačenja: na posljetku, svaka nevladina organizacija, pa i same vlade, imaju određene državne, poslovne ili aktivističke tajne, pa bi logičnim slijedom mogli zaključiti da je i ministarstvo obrane tajno društvo. Iako ih smatramo jednostavno „društvima s tajnom“, zbog uvjeta članstva, djelovanja i utjecaja, u ovom radu koristimo naziv „elitne organizacije“. Uostalom, sama moć tih organizacija često proizlazi iz elitizma njihovih članova.

Elitna je organizacija u tom smislu u javnosti introvertna nevladina organizacija u kojemu većina članova pojedinačno igra relevantnu ulogu u političkom, društvenom i ekonomskom životu u pojedinom društvu, a koje postavlja određena ograničenja ulaska u članstvo i strogo propisuje uvjete djelovanja svojih članova.

Imajući u vidu da su mnogi ključni akteri u međunarodnoj politici i po vlastitom priznanju bili ili jesu članovi tih organizacija, društvenoznanstveno, a poglavito politološki jest relevantno pitanje koliko su doista te organizacije moćne. U ovome radu pokušali smo njihovu moć prikazati binarnom komparacijom dvije iznimno značajne organizacije te utvrditi koliko realne moći u političkom razvoju određene zemlje imaju kao institucija ili kao pojedinci koji svoju „ulogu“ ostvaruju unutar organizacije. Članak se ne dotiče trajnih interesa tih skupina, njihovih ideoloških osnovica, ezoternih odrednica te legitimnosti djelovanja, već se referira isključivo na utjecaj koji ostvaruju u političkoj areni i medijima, kao pronositeljima i kreatorima društvene zbilje.

Metodološki su izabrane dvije organizacije koje se dovode u binarnu komparaciju dva najbližija slučaja, koji se razlikuju po jednoj važnoj činjenici. Radi se o tzv. Malteškom redu i slobodnim zidarima, koji se uspoređuju, uz priznavanje staleških pravica Malteškom redu te lobističkom utjecaju slobodnih zidara. Metodološki su ove dvije organizacije obrađene putem sekundarne znanstvene literature, kao i službenih glasila tih organizacija te strukturiranim povezivanjem u određenim vremenskim i teritorijalnim uvjetima s institucijama vlasti, kao zaključak rada. Dvije organizacije razlikuju se prema svojim legitimacijskim podlogama: Malteški red je staleški red, dok su slobodni zidari samopozvani red. Komparacija dviju organizacija temelji se na analizi njihovog načina unutarnjeg i vanjskog djelovanja, koji u načelu prate isti tijek, uz iznimku tajnosti kod slobodnih zidara. Naša analiza usredotočena je na krajnji ishod tih akcija, odnosno utjecaj u društvu općenito i politici posebno.

Ovaj rad temeljimo na hipotezi da „elitne“ organizacije posjeduju iznimnu lobističku moć, koja se odražava u postupcima predstavnika vlasti. Ova hipoteza pobliže označava elitne organizacije kao one koje putem svojih članova, veza s institucionalnim političkim, društvenim i kulturnim krugovima, pozitivno utječu na proces donošenja odluka, ali ne javnim pritiskom, već putem svojih dugoročnih pravica ili utvrđenih nejavni načina djelovanja na institucije vlasti. Putem ove hipoteze pokušavamo pokazati da su elitne organizacije kroz 20. stoljeće bile jedan od utjecajnih čimbenika u međunarodnim odnosima, čak i onda kad su ti čimbenici bili shvaćeni isključivo kroz prizmu nacionalne države kao primarnog aktera međunarodne politike. Dapače, elitne organizacije su vjerojatno prve shvatile prostor nadnacionalnog djelovanja.

2. Elite organizacije kao primijenjena korporativna diplomacija

Moderna diplomacija zasniva se na *Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima*, koja je stupila na snagu 24. travnja 1964. Pedeset godina nakon njezinog stupanja na snagu, 187 država članice su ove *Konvencije*. Ova je *Konvencija* u potpunosti odraz modernog doba, s poštivanjem suverene jednakosti država, ciljeva i načela *Povelja Ujedinjenih naroda*. Ona ujedno podsjeća „da od davnih vremena narodi svih zemalja priznaju status diplomatskih agenata“. *Konvencija* opisuje sve oblike odnosa, ali se ne dotiče same diplomatske tehnike slobodnog tumačenja svoje uloge. No, mnogi uviđaju da je *Konvencija* donesena u drugom vremenu, te da su u svijetu nastupile velike promjene, koje utječu i na samu diplomaciju. Kishan S. Rana (2011) smatra da je globalizacija nametnula novosti koje su promijenile sam tijek diplomatske djelatnosti. Globalizirana vanjska politika sada ne obuhvaća samo ministarstva vanjskih poslova. Tu su uključena i druga vladina ministarstva, a diplomati moraju računati na stalni dijalog s partnerima i dionicima među kojima su mediji, kulturni djelatnici, akademska zajednica, civilno društvo, nevladine organizacije, područje znanosti i tehnologije, poduzetništva i drugi. Profesionalni diplomati se ne bave više samo mirom i sigurnošću te bilateralnim sporazumima. Oni moraju paziti na detalje, graditi mreže, sklapati gospodarske sporazume, voditi javnu diplomaciju, stvarati imidž zemlje, održavati vezu s nevladinim odličnicima, obavljati konzularne poslove, širiti obrazovanje, znanost i tehnologiju. U svemu tome pomaže im i brzina kojom se širi ICT. Iako je Rana u pravu, možemo također reći da se posredstvom elitnih organizacija ovakav tijek diplomatske djelatnosti već obavljao, samo nije bilo svijesti o njoj kakva danas postoji.

U novije vrijeme se pojavljuje pojam javna diplomacija (Gregory, 2008; Ordeix-Rigo i Duarte, 2009), koja nastoji obuhvatiti takav širok spektar djelatnosti. Javna je diplomacija politički instrument s analitičkim ograničenjima i raznolikim osebujnostima, korištena od država, saveza država i nedržavnih aktera kako bi se razumijele kulture, stavovi i ponašanja; gradili i održavali odnosi te utjecalo na mišljenja i djelovanja u cilju ostvarenja interesa i vrijednosti (Gregory, 2008). Multilateralna javna diplomacija vidi veleposlanstva kao organizacije za lobiranje i razmjenu politika, ali i kao infrastrukturu koja povezuje političke stranke i nevladine organizacije širom svijeta, kako bi se stvorio zajednički prostor za nastanak novih politika. Multinacionalne interesne skupine takav prostor imaju u međunarodnim organizacijama poput Ujedinjenih naroda ili Afričke unije, a posebno u supranacionalnim organizacijama kao što je Europska unija. Uostalom, monarhističke organizacije u njima vide ponovo zajedništvo Europe, dok su slobodni zidari uvijek bili skloni stvaranju unija kao obliku zajedništva i bratstva (Šömen, 2012). U novije vrijeme je važna interakcija u oba smjera, uz tradicionalno korištenje alata kao što su tiskana izdanja, filmska ostvarenja, radijski i televizijski programi, odnosi s javnošću i tako dalje.

No, možda je za elitne organizacije bliža odrednica korporativne diplomacije kakvu vide Ordeix-Rigo i Duarte: radi se o "sposobnosti da neke velike transnacionalne korporacije razvijaju, osmišljavaju i implementiraju svoje vlastite programe, nezavisne od vladinih inicijativa", te da podjednakim diplomatskim načinima ostvare svoje interese (2009: 555). Autori smatraju da korporativna diplomacija širi jednu ideju ili proizvod, ali istovremeno se mora prilagoditi lokalnim običajima te zadovoljiti višestruke dionike. Kada bi se umjesto profita postavilo ostvarivanje ideja kao temeljni interes korporativne diplomacije, mogli bismo reći da elitne interesne skupine koriste alate i načine korporativne diplomacije. Tu se može naći i poveznica na legitimnost i moć kao dvije središnje varijable svakog sustava dionika. Moć može postojati kao prisila, utilitarna ili simbolička moć. Prisila se odnosi na upotrebu fizičkih resursa sile, nasilja ili ograničavanja, utilitarna je moć temeljena na razmjeni materijalnih ili financijskih resursa, a simbolička moć se zasniva na normativnim simbolima poput prestiža ili odličnosti, te socijalnih simbola poput ljubavi i prihvaćanja, kako to vidi Kotter (Ordeix-Rigo i Duarte, 2009: 558). Legitimnost se definira kao općenita percepcija ili pretpostavka da su djelovanja entiteta poželjne, pravilne i prikladne unutar određenog društveno uvjetovnog sustava normi, vrijednosti, vjerovanja i određenja.

U modernom globaliziranom društvu, u globalnom selu, moć za ostvarivanje interesa više ne leži isključivo u rukama državnih službenika. Popperovo otvoreno društvo širi svoj utjecaj kroz sve slojeve globalnog društva, dajući moć medijima, gospodarskim lobijima, i nevladinim udrugama i skupinama za pritisak. Politologija je vrlo sklona proučavati društvene mreže. Razlog tome je veća fleksibilnost prema fenomenima promjene, koja se teško obuhvaća u okvirima proučavanja službene birokracije ili nacionalnih država, a nadasve u proučavanju pojedinca – građanina ili birača. Naime, „mreže pružaju trag procjenjivanju socijalne lokacije specifičnih aktera, kao i što spoznavaju opće strukturalne obrise odnosa“ (Diani, 2003: 4). Skupine koje se tako proučavaju, odnosno među kojima se pletu mreže, nazivaju se društvenim pokretima. Diani spominje nekoliko viđenja društvenih pokreta (2003: 5, 6): Za neke, oni su akteri središnjih sukoba u društvu, koji utjelovljuju osnovne oprečnosti u vidu kretanja povijesnih procesa (Touraine); za druge, oni predstavljaju poseban tip kolektivnog djelovanja, karakterističnog po identitetu, solidarnosti i pokušaju da se prekinu ograničenja kompatibilnosti sustava (Melucci); također, oni su samo nešto više od izražavanja preferencija koje te organizacije trebaju mobilizirati i preokrenuti u pravo djelovanje (McCarthy i Zald);

Tilly smatra da se oni usredotočuju na održivu interakciju između izazivača i onih koji imaju moć. Ovakve definicije društvenih pokreta mogu se rastegnuti na doista različite oblike organiziranja, čak i na političke stranke, pa Diani određuje vrlo široke okvire njihovog shvaćanja: radi se o mrežama koje imaju određena pravila, povezane su određenim vezama i ograničene specifičnim kriterijima. Možda je vrlo važna osobitost društvenih pokreta ta što počivaju na predanom radu malog broja pojedinaca koji su međusobno povezani snažnim uvjerenjem u ideju pokreta, a nerijetko i osobnim, prijateljskim, rodbinskim ili nekim drugim vezama, jer su „aktivisti često uvučeni u pokrete od strane ljudi koje poznaju“ (Gould, 2003: 236), što je i ključna odrednica zašto ljudi ostaju u raznim pokretima, čak i onda kad postoje prepreke između simpatiziranja i participacije. Na kraju, sami društveni pokreti mogu biti dio većih organizacijskih saveza, najčešće na nacionalnim ili međunarodnim razinama.

Dapače, Naoi i Krauss (2009) smatraju da organizacijske strukture interesnih skupina, naročito jesu li one centralizirane ili decentralizirane, značajno utječu na lobističke strategije jer su povezane s različitim mogućnostima nadzora i mogućnošću uspostavljanja dogovora s donositeljima odluka, kao i s kažnjavanjem istih ako oni ne uspiju progurati traženi interes. Dvoje autora također smatra da veliku važnost pri tome ima i oblik izbornog sustava, odnosno je li izborni sustav većinski, poluproporcionalni ili proporcionalni predstavnički sustav (Naoi i Krauss, 2009: 874). U visoko personaliziranom izbornom sustavu kao što je onaj poluproporcionalni, decentralizirane skupine češće lobiraju među političarima nego među birokratima, jer mogu bolje nadzirati, usmjeravati i kažnjavati individualne donositelje odluka. U drugim slučajevima se kontroliraju centraliziranim putem preko političkih stranaka. Ipak, autori spominju Muramatsua i Kumea istraživanje iz 2003. u Japanu koje govori da se 60 posto lobističkih aktivnosti (odnosno frekventnost osobnih kontakata) odvija prema birokratima (kao donositeljima odluka), a samo 40 posto prema političarima, što je slučaj i u drugim zemljama. Novi modeli izravnog lobiranja rješavaju mnoge nedoumice. Hall i Deardorff smatraju da je izravno lobiranje „dar organiziranih interesa zakonodavcima koji slično razmišljaju u oblicima informacija i subvencija kako bi pomogli resursima siromašnim zakonodavcima da rade na postizanju željene politike“; to pokazuje zašto interesne skupine više lobiraju među saveznicima, a ne među neodlučnima ili protivnicima ideje te zašto donositelji odluka imaju kontakte s organiziranim interesom, a to vrijedi i za birokrate koji su privučeni organiziranom interesu zbog kvalitetnijih informacija o složenim političkim procesima (Naoi i Krauss, 2009: 876).

Organizirani interes lobira među političarima koji su skloniji njihovim politikama i koji ostvaruju dugoročnu povezanost jer se kroz ponavljajuću interakciju i dugoročnost lakše održavaju dogovori. No, u decentraliziranom političkom sustavu, kao što je onaj koji ima poluproporcionalni izborni sustav, više se lobira među birokratima jer sam sustav ne dozvoljava interesnim skupinama da ostvare dugoročnije odnose s političarima (Naoi i Krauss, 2009: 889).

3. Staleški redovi

Stare strukture tihe diplomacije ipak su opstale. U naoko novim globalnim uvjetima, ideje i utjecaji šire se starim kanalima, bivajući na trenutke moćnijima od drugih novih nositelja moći u društvu. Među njima se posebno spominju viteški i plemeniti redovi.

3.1. Suvremeni viteški redovi

Danas se ovi redovi međunarodno priznaju putem Međunarodne komisije viteških redova. Ovo tijelo je nastalo na V. kongresu genealogije i heraldike u Stockholmu 1960., a na idućem kongresu u Edinburgu u rujnu 1962. Komisija je zadobila autonomni status. Danas joj je sjedište u Milanu, a tajništvo se nalazi u Republici San Marino. Uloga joj je davanje legalnosti viteškim redovima u njihovom djelovanju. Međunarodni registar viteških redova iz 1964. je izmijenjen 2001., i to prateći nekoliko glavnih načela:

1. Svaka neovisna država ima pravo stvoriti svoj red i pravila za njega. No, mora biti jasno da samo viši stupnjevi modernih državnih redova mogu imati rang viteza, uz obvezu da je taj red osnovala Kruna ili *pro tempore* vladar neke tradicionalne države.
2. Dinastički redovi koji pripadaju *jure sanguinis* suverenoj kući (vladajućoj ili bivšoj vladajućoj kući, čiji je suveren položaj bio međunarodno priznat na Bečkom kongresu 1814. ili kasnije) zadržavaju svoju punu povijesnu vitešku, plemenitašku i društvenu važnost, bez obzira na političke promjene. Smatra se da je *ultra vires* da bilo koja republika intervenira zakonom ili administrativnom praksom prema dinastičkim obiteljima i kućama. To što njih nova vlada ne priznaje službeno ne znači da je izgubljena njihova tradicionalna valjanost ili njihov prihvaćeni status u međunarodnim heraldičkim, viteškim i plemenitaškim krugovima.
3. Općenito je pravno prihvaćeno da takvi bivši suvereni koji nisu abdicirali imaju pozicije drugačije od pretedenata, te da za vrijeme svojih života uživaju puna prava kao *fons honorum*, čak i prema onim redovima gdje su ostali veliki meštari, a što bi se drugdje moglo smatrati državnim redovima.
4. Iako su nekoć, prije mnogo stoljeća, osobe visokog staleža mogle i jesu stvarale neke neovisne redove vitezova, od kojih su neki dobili prestiž i formalnu valjanost od strane Crkve i Krune, takvo pravo stvaranja redova je ukinuto. Viteški redovi moraju imati dugotrajnu neprekinutu tradiciju pod zaštitom čelnika kuća sa suverenim predznakom.
5. Redovi koje su priznale države i supranacionalne organizacije koje same nemaju svojih viteških redova, i u čijim statutima ne stoje odredbe za priznavanje viteških i plemenitaških institucija, ne mogu biti prihvaćeni kao pravnovrijedni suvereni redovi, jer se ne drže heraldičke jurisdikcije. Međunarodni status viteškog reda počiva zapravo na pravu *fons honorum*, koje prema tradiciji pripada vlastima po kojima je određen red dan, zaštićen i priznat.
6. Jedini priznati red koji je danas suveren je onaj sv. Ivana od Jeruzalema, zvan Redom Rodosa i Redom Malte, čije se međunarodno sjedište preselilo 1834. u Rim, i čiji je međunarodni diplomatski status neovisne neteritorijalne sile službeno priznaje Sveta Stolica i mnoge druge vlade.

Osim rečenog Suverenog jeruzalemskog, rodoskog i malteškog vojnog hospitalnog reda (nastao 1099., na poticaj bl. Gerarda pod vlašću Godefroya de Bouillona, papa Paskal II. ga priznao 1113.), danas su priznati i brojni drugi redovi, koji se nalaze u *Prilogu 1*. Funkcija je redova koliko ceremonijalna toliko i stvarna. Iako nemaju više monopol na korištenje sile, kakvu su imali nekad, monarhistički redovi održavaju cijeli niz društvenih, lobističkih i inih aktivnosti. Često se među njima nalaze društveni i politički odličnici.

3. 2. Malteški red

Suvereni vojni hospitalerski red sv. Ivana od Jeruzalema, od Rodosa i od Malte je rimokatolička organizacija sa sjedištem u Rimu i broji oko 13 tisuća članova diljem svijeta (Cox, 2002). Ova je organizacija stvorena 1048. u Jeruzalemu kao redovnički red koji se brinuo za bolnicu gdje su se oporavljali kršćanski hodočasnici u Svetoj Zemlji. Na vrhuncu svoje moći, Red je dobio zadaću iz Rima da vojno pomaže braniti kršćane od lokalnog muslimanskog stanovništva. Time su se pridružili već postojećim viteško-redovničkim redovima templara i teutonaca. Kad je Jeruzalem osvojen 1291., vitezovi ivanovci ili hospitalci (kako su se tada nazivali), otišli su u egzil, te su se nakon 20 godina lutanja skrasili na otoku Rodosu. Bili su jaka vojska, s vrlo razvijenim vojnim vještinama, te su branili Rodos od mnogih napada. Ipak, 1523. morali su napustiti Rodos uslijed teških napada turskog sultana te su svoj dom pronašli na Malti. Tu su bili dok ih nije izgnala Napoleonova vojska 1798., a sredinom 19. stoljeća za stalno su dobili dom u Rimu. Otkada su napustili Maltu nisu se bavili vojnim aktivnostima, nego su se vratili karitativnim osnovama te danas imaju sponzorirane liječničke misije u više od 120 zemalja svijeta. Članstvo u Redu se ostvaruje pozivom, a odnedavno se ne mora biti plemićkog porijekla, što je očito u naglo poraslom broju američkih članova. Vođa reda se naziva princem i velikim mešтром, bira se doživotno u tajnoj konklavi, a izbor mora potvrditi papa.

Malteški red je jedini suvereni red na svijetu. Unatoč tome što nema čvrstog teritorija (osim svojeg sjedišta u Rimu, koje je eksteritorijalni posjed), Red uživa status suverenog entiteta pod međunarodnim pravom, s vlastitom putovnicom, poštanskom markom i novcem. U Ujedinjenim narodima ima status promatrača, zajedno s drugim nedržavnim entitetima poput Crvenog križa ili Suverenog vojnog viteškog reda Jeruzalemskog hrama (OSMTH ili vitezovi templari, iako ova organizacija nije suverena na način kao što Malteški red jest). Red je prisutan u stalnim promatračkim misijama u New Yorku, Ženevi, Parizu, Beču, Rimu, Nairobiju i Bangkoku, s mogućnošću ulaženja u rasprave u svim tijelima Ujedinjenih naroda, osim u Vijeću sigurnosti. Red se osobito angažira na području javnog zdravstva, zdravlja trudnica i djece, iskorjenjivanju HIV/AIDS-a, malarije, kuge i tuberkuloze, bori se za prava žena i djece, pomaže u nesrećama, štiti civile u oružanim sukobima, potiče prava izbjeglica i migranata, te se zalaže za ekonomski razvoj i iskorjenjivanje siromaštva (Order of Malta Report 2013: 21). Posebno se to odnosi na UN-ove agencije i urede kao što su UNHCR, WHO, OCHA, UNICEF, HRC, IOM i ECOSOC.

Malteški red ostvaruje diplomatske odnose sa 104 zemlje, a zanimljivo je da nema službene odnose sa Sjedinjenim Državama. Red se često optužuje za ponovno oživljavanje križarskog duha, katolički fundamentalizam te mnoge druge teorije zavjere. U muslimanskom svijetu je široko rasprostranjeno vjerovanje da su vitezovi Malte izravno utjecali na američku politiku u Iraku i Afganistanu, kao određenu probu za ponovne križarske vojne.¹ Posljedično su islamisti nastojali napasti veleposlanstvo Reda u Kairu 2006. Članovi Reda su kao pojedinci, ali u službi Reda (poput atašea u veleposlanstvima) zabilježeni kao sudionici u raznim aferama (poput *Blackwatera* ili uloge dvostrukih špijuna tijekom Hladnoga rata).²

1 Vidjeti: <http://news.aspects.cc/politics/knights-of-malta-deny-military-activities-in-iraq-afghanistan>

2 Vidjeti: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/19/who_are_the_knights_of_malta_and_what_do_they_want

Red ima mnoge poteškoće u određivanju svoje suverenosti, prema *Konvenciji o pravima i dužnostima država*, potpisanoj u Montevideu 26. prosinca 1933., te kasnije uzetoj kao deklaratornoj konvenciji u međunarodnom pravu. Da bi imala suverenost, država mora imati stalno stanovništvo, definiran teritorij, vladu te sposobnost ulaženja u diplomatske aktivnosti. Malteški red ima stanovništvo, ali ono je u cijelom svijetu i *de facto* podložno drugim suverenim državama; ima vladu i diplomatsku aktivnost, ali u posljednjih dvjestotinjak godina nema vlast nad zemljom. No, Cox s pravom ukazuje da Red može biti suveren, jer niti je nastao kao teritorijalna sila niti je nestao nakon gubitka teritorija, ali ne mora nužno biti i država (2002: 3). U međunarodnom pravu postoje uvjeti koji daju suverenu osobnost organizacijama, pa tako i Organizaciji Ujedinjenih naroda. Međutim, Malteški red šalje svoje predstavnike u druge zemlje, te tvrdi da je sam država, baš kao što postoji i država Vatikan te suveren Sveta stolica (koji je i stvorio Malteški red), iako je sam papa bez teritorijalnih posjeda.

Vitezovi Malte su krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća optuživani da prodavaju titule, žive na neredovnički način te da koriste svoj diplomatski imunitet kako bi krijumčarili luksuzna dobra u Italiju. Budući da je Red odgovoran papi, rimski pontifi su pokušavali podjarmiti samovolju Reda. To je uspjelo papi Ivanu XXIII. koji je 1961. godine natjerao vitezove da prihvate novi ustav u kojemu papa postavlja kardinala patrona. Ta osoba izravno podnosi izvješća Papi, a prelati koji mu pomažu također moraju imati papinsko odobrenje. Tada je ujedno unesena klauzula da svakog izabranog velikog meštra reda mora potvrditi Papa. Prema članku 15.2.g Ustava Malteškog reda Veliki je meštar obvezan izvršavati djela Svete Stolice, ukoliko se ona odnose na Red, odnosno mora pratiti papina pravila. To je i logično, budući da Veliki meštar ili Princ ujedno uživa poziciju kardinala u Rimokatoličkoj crkvi.

Red snažno lobira za tradicionalne katoličke vrijednosti, što se ponajviše vidi kroz zdravstvene ustanove o kojima skrbi, te „...ulazi u dogovore o zajedničkom djelovanju s ostalim zemljama s ciljem osnivanja ili jačanja zdravstvene skrbi, blagostanja ili humanitarnih usluga u zemlji ili zbog dogovora o okviru djelovanja za zajedničke aktivnosti“ (Order of Malta Report, 2013: 19).

U proteklih godinu dana, Malteški red je pomagao diljem Europe, Afrike i Azije. Libanonska podružnica je pomogla unesrećenima u građanskom ratu u Siriji; Red pomaže održavanju mira u Demokratskoj Republici Kongo; Red se posebno brine za bolnicu Svete Obitelji u Betlehemu; vodi staračke domove u Europi. Podružnice u Europi brinu o starijima, osamljenima, beskućnicima i hendikepiranima. Vode domove za starije i nemoćne, bolnice, hospicije i pružaju liječničku skrb raseljenima i imigrantima. Na Bliskom istoku, Red ima najveći utjecaj putem klinika u Libanonu te porodničke bolnice u Palestini. U Africi se pomoć odvija u preko 30 zemalja, ponajviše putem brige o HIV-pozitivnim majkama i djeci, liječenju od malarije i tuberkuloze, dovođenja pitke i čiste vode, pomoći ženama žrtvama nasilja i razvijanju opće zdravstvene skrbi. U Sjevernoj Americi se izvode programi u zdravstvu, pružaju se sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja. U Južnoj je Americi naglasak na borbi protiv šećerne bolesti i brizi za starije, kao i o rješavanju problema djece beskućnika, HIV-pozitivnih majki i dojenčadi i slično. I u Aziji je Red pristuan putem pružanja hitne pomoći u prirodnim katastrofama i sukobima, te se odvijaju programi za djelovanje u kriznim situacijama.

3. 2. 1. Slučaj Hondurasa

Unatoč hvalevrijednom djelovanju, Red je često optuživan za krajnju krutost u katoličkom viđenju humanitarne i zdravstvene pomoći. Primjer toga je 45 milijuna dolara velika pomoć Hondurasu u borbi protiv AIDS-a.³ U zemlji gdje je 85 posto stanovništva katoličko, oko dva posto boluje od HIV-a/AIDS-a. Red u Hondurasu vodi *Program otvorenih vrata*, u kojemu, međutim, nema dostave prezervativa. No, u rijetkim slučajevima otpora strogoj vatikanskoj naredbi, hospicij u Hondurasu daje savjete o upotrebi prezervativa te mjestima gdje se oni mogu nabaviti. Slično tome, Red u Dominikanskoj Republici i Keniji, među ostalim zemljama, vodi prednatalnu i postnatalnu brigu za trudnice, uključujući one koje su žrtve silovanja.⁴ No, u tim klinikama, koje su komparativno najbolje opremljene, ne postoji mogućnost abortusa ili obrazovanje u smislu metoda planiranja obitelji (poput kontracepcijskih pilula). Radi se tek o nekoliko primjera koji pokazuju ovisnost Reda o Vatikanu.

3. 2. 2. Otto von Habsburg i Mađarska

Red uspostavlja posebne ugovore s raznim zemljama, a ti ugovori često nalikuju konkordatima kakve Vatikan sklapa s drugim državama. Među njima su i neki ugovori koji pokazuju iznimnu moć u pregovorima i dogovorima. Tako je, primjerice, Red sklopio međunarodni ugovor o suradnji s Mađarskom, proširen 2010., prema kojemu Red regulira najvećeg mađarskog pružatelja socijalne pomoći, Mađarski malteški karitativni servis, budući da Red ima 900 stalnih zaposlenika, 12 tisuća volontera, šest bolnica i devet medicinsko-socijalnih centara.⁵ Trenutačno u Mađarskoj djeluje pet malteških organizacija koje putem „posebnog aranžmana“ između Malteškog reda i mađarske vlade imaju status vjerske organizacije. U Mađarskoj vjerske organizacije imaju pravo na državno financiranje te su izuzete od oporezivanja. Takav veliki posao Red je dobio zahvaljujući svom visokopozicioniranom članu Ottu von Habsburgu koji je 19. kolovoza 1989. financirao i pripremao u suradnji s Katoličkom crkvom u Mađarskoj tzv. *Paneuropski piknik* na mađarsko-austrijskoj granici, pri čemu je velik broj Istočnih Nijemaca i Čeha prešao granicu, pokazujući simboličan pad Željezne zavjese. S ulaskom Paneuropske unije kao političke platforme u Mađarsku, priliku za formiranje nove zdravstvene skrbi dobio je i Malteški red.⁶ Povezanost mađarskog disidentskog pokreta s europskim konzervativnim krugovima tako je rezultirala izravnim uspjehom za Malteški red u reformi zdravstvenog sustava u zemlji koja je uskoro proglašena najuspješnijom i najbržom tranzicijom bivšeg Varšavskog bloka.

Donedavno isključivo pravo plemstva da budu pozvani u Red na čelna je mjesta postavljalo članove moćnih europskih plemenitih obitelji, koji su usko povezani s Katoličkom crkvom, ili u suradnji s drugim kršćanskim denominacijama.

3 Vidjeti: <http://www.lifesitenews.com/news/vatican-official-criticizes-outgoing-caritas-secretary-general>

4 Vidjeti: <http://www.concordatwatch.eu/topic-37181.843>

5 Vidjeti: http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1000140.TV

6 <http://old.maltai.hu/vakbarat/index.php?node=410>

4. Samoprozvani redovi

Osim staleških redova, koji počivaju na nasljednim pozicijama na temelju plemstva, postoji razvijen sustav neplemićkih organizacija koje zastupaju sličnu „elitnu“ poziciju. Njih Međunarodna komisija viteških redova naziva samoprozvanim redovima (*self-styled orders*), te ih ne priznaje kao punovažeće. Najpoznatiji primjeri samoprozvanih redova su slobodni zidari u mnogim inačicama, kao i paramasonski redovi, potom razni oblici ivanovskih, templarskih, lazarističkih i teutonskih redova, kao i ezoterni redovi poput Reda ružinog križa, Teozofskog društva, *Ordo Templi Orientalis*, sufijska bratstva i tako dalje.

4. 1. Legitimnost samoprozvanih redova

Za razliku od staleških redova, koji svoju legitimost temelje na povijesnim pravicama i imovini, samoprozvani redovi su proizvod demokratskih kretanja i veće slobode građanskog udruživanja. Već od vremena renesanse, a posebno nakon pojave reformiranih crkava, u Europi se pojavljuju udruge koja su u tajnosti okupljala intelektualce, srednji stalež i svećenstvo te pronosile nove ideje. U vremenu nakon Francuske revolucije došlo je do iznimnog širenja takozvanih tajnih društava diljem Europe, u kojima je sudjelovala tadašnja društvena elita u Parizu, Londonu, Beču, talijanskim i njemačkim zemljama, ali i u drugim zemljama poput Hrvatske, Ugarske, Ruskog carstva, pa i u Osmanskom carstvu, pod okriljem Tanzimata (Šömen, 2012: 30). Uspjesi tih društava neraskidivo su povezani s nastankom nacionalne države i građanskog društva (*citoyen*). U tom novom nacionalnom poretku, plemstvo gubi značaj u društvu, gube privilegije, a zajedno s njima moć gube i staleški redovi. Naime, plemstvo je na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće gubilo politički utjecaj na europskim dvorovima, a nije plaćao ni poreze. „Bila je to povlastica koja im je dodjeljena zato što su se odrekli svakog političkog utjecaja. (...) Mnogi od njih su zagovarali blago liberalne ideje, čitali Voltairea i postali slobodni zidari. (...) Onemogućavali su sve planove za financijske reforme“ (Ridley, 2004: 150), što je na kraju između ostalog dovelo do revolucije. Od vremena Francuske revolucije na scenu nastupa nacija kao najsnažniji politički i društveni fenomen u posljednjih 250 godina. Samoprozване radove su stvorili i vodili odličnici koji su ujedno bili predvodnici ideje liberalnog nacionalizma i prosvjetiteljstva (iako su većina i sami bili plemići), kao oblike udruživanja koji su pomogli u širenju ideja (Šömen, 2012: 30, 31).

4. 2. Slobodnozidarske usluge: primjeri iz slobodnog zidarstva

Slobodno zidarstvo je vrsta zatvorene muške društvene organizacije, koja simboličko-ritualnim praksama, odabranim pojedincima prenosi određena religijska i etička načela (Žolt, 2009: 11). Nastalo je u 17. stoljeću u Škotskoj i Engleskoj kada su pod utjecajem prosvjetiteljskih strujanja srednjovjekovni zidarski cehovi postupno prerasli u inicijacijsko društvo u kojem se zidanje više nije shvaćalo doslovno, nego u prenesenom značenju, kao intelektualno i duhovno stvaralaštvo nadahnutu prosvjetiteljskim idealima. Proces oblikovanja modernog ili takozvanog spekulativnog slobodnog zidarstva završen je 24. lipnja 1717. (blagdan sv. Ivana Krstitelja) u Londonu, kada su se četiri londonske slobodnozidarske lože ujedinile i utemeljile Veliku ložu Londona i Westminstera (kasnije preimenovana u Veliku ložu Engleske).

Najvažniji dokument slobodnog zidarstva je takozvana *Andersonova Konstitucija* iz 1723. Ona određuje osnovna načela na kojima se temelji rad suvremenog slobodnog zidarstva. Iz ovog dokumenta proizlazi da su slobodni zidari „sljedbenici građanskog liberalizma, a to podrazumijeva vjersku toleranciju, borbu protiv svakog oblika totalitarizma, lojalnost državi, izbjegavanje revolucionarnih promjena i zalaganje za evolucijske promjene u društvu“ (Gašić, 1998: 85). Ono što se od samih početaka modernog slobodnog zidarstva ističe, napose u Andersonovoj konstituciji, jest „izbjegavanje političkih rasprava u ložama“ (Ridley, 2004: 53). U praksi se međutim pokazalo da se potonji princip ne poštuje uvijek, pogotovo ne u određenim okolnostima u kojima korporativna diplomacija slobodnog zidarstva može poslužiti određenim političkim ciljevima pojedinih članova organizacije. Primjerice, u Beogradu je 1909. skupina slobodnih zidara, potaknuta aneksijom Bosne i Hercegovine, osnovala ložu *Ujedinjenje* koja je radila u „interesu agresivnijeg rada na ujedinjavanju srpstva“ (Nenezić, 1988: 225). Reprezentativan je primjer lože *Fraternité des Peuples* (Bratstvo naroda), koja je bila pod zaštitom Velikog Orijenta Francuske. Zadatak ove lože u načelu je bio „širiti bratstvo među narodima“ (Potočnjak, 1928: 28), ali tijekom Prvog svjetskog rata ova je loža funkcionirala upravo suprotno. Postala je politički instrument hrvatskih i srpskih slobodnih zidara pomoću kojega su potonji lobirali za rješavanje jugoslavenskog pitanja u zemljama Antante.

4. 2. 1. Slobodno zidarstvo i jugoslavensko pitanje

Zašto su se hrvatski i srpski slobodni zidari odlučili na lobiranje za jugoslavensko pitanje u loži *Fraternité des Peuples*? Njihovo političko djelovanje proizlazi iz ideologije kojoj je bila privržena većina članova, a među njima je prevladavala ideologija integralnog jugoslavenstva i demokracije zapadnoeuropskog tipa (Gašić, 1998: 85). Korisnost lobiranja upravo u loži *Fraternité des Peuples* objašnjava jedan od istaknutih jugoslavenskih slobodnih zidara, Franko Potočnjak. On je smatrao da je, s obzirom na tešku situaciju u koja je tada vladala u Srbiji i hrvatskim zemljama, to bio jedini način da se nešto postigne na području ujedinjenja južnoslavenskih naroda. „Simpatije svijeta dragocijena su stvar za narod koji se bori za svoju slobodu. Stečene simpatije svijeta – znači: polovica dobivenog uspjeha“ (Potočnjak, 1928: 6).

Akcija lobiranja u loži *Fraternité des Peuples* započela je u travnju 1916. Četvorica jugoslavenskih slobodnih zidara koji su se 1916. nalazili u Parizu, među njima i jedan hrvatski, dr. Hinko Hinković, dobili su naputak, vjerojatno od loža *Pobratim* u Beogradu i *Ljubavi bližnjega* u Zagrebu, da propagiraju jugoslavensko pitanje među francuskim slobodnim zidarima. Sudeći prema izvorima, bila je to akcija koja se provodila sustavno i planirano: „Br. Sava Petrović iznajprije je sam sondirao teren. Kada je dobio uvjerenje, da će stvar dobro ići, poslali su on i br. Miša Cukić u ‘Grand Orient de France’, gdje su učinili usmenu predstavku, koja je bila uvažena“ (Potočnjak, 1928: 28).

Veliki Orijent Francuske uputio ih je u ložu *Fraternité des Peuples*. Tako su slobodni zidari, dr. Hinko Hinković, Miša Cukić, Damjan Branković i dr. Stanoje Mihajlović „prisustvovali radovima u toj loži, nastojeći svim mogućim silama, da što više povežu bratske veze sa članovima lože *Fraternité des Peuples*, upoznavajući ih što su bolje mogli sa našim prilikama i našim nacionalnim problemom“ (Potočnjak, 1928: 28). Već 26. travnja 1916. četvorka (Hinković, Cukić, Branković, Mihajlović) je dobila odobrenje

da u loži *Fraternité des Peuples* održava posebna predavanja vezana isključivo za jugoslavensko pitanje. Prvo predavanje uspješno je održao Hinković na sjednici lože 2. svibnja iste godine: "Tamo su predavanja br. Hinkovića proizvela najdublji dojam, tako da je u krilu *Grand Orienta* stvorena rezolucija, kojom je u cijelosti prihvaćen naš narodno-politički problem, i ta je rezolucija saopćena svim ložama Francuske" (Potočnjak, 1928: 30). Hinković se u svojim predavanjima protivio da se Dalmacija prema odredbama Londonskog ugovora ustupi Italiji, a zalagao se za ujedinjenje južnoslavenskih zemalja. S istim ciljem predavanja su održali i Dušan Tomić te srpski veleposlanik u Parizu, Milenko Vesnić, obojica slobodni zidari (Toševa-Karpowicz, 2007: 180).

Zahvaljujući francuskom slobodnom zidarstvu, koje je sve važnije odluke plasiralo u javnost, jugoslavensko je pitanje na velika vrata ušlo u francusku javnost. Bila je to tema o kojoj se pisalo u novinama kao što su *Temps* i *Journal des Debats*. Potočnjak je takav ishod ocijenio vrlo uspješnim: „Naše pitanje postavljeno je na tapet pred čitavu francusku javnost i o njemu se stalo posvuda raspravljati. Kroz francusko novinstvo dobilo je terena posvuda, kuda je to novinstvo zalazilo, a otvoreno zalazilo je u sve antantske i neutralne zemlje, pa je odjedared nepoznato i bataljeno jugoslavensko pitanje postalo predmetom opće pažnje i stali se njime baviti i o njemu pisati i krugovi, kojima ili je bilo doslije nepoznato ili ga nijesu marili" (Potočnjak, 1921: 29).

Nakon te akcije talijanski slobodni zidari okrenuli su se protiv jugoslavenskih i francuskih. Potočnjak je posebno isticao činjenicu da je talijanski slobodnozidarski tisak pisao protiv jugoslavenskih slobodnih zidara i da su talijanski slobodni zidari, koji su posjećivali francuske lože, iznosili u javnost ono o čemu se tamo raspravljalo. „Osobito je Italijanima bio na zubu g. Hinković, kao onaj koji je istupio predavanjima i čitavu akciju u tome koncentrisao“ (Potočnjak, 1928: 6). Sukob s talijanskim masonima posebno je došao do izražaja 1917. kada je u Parizu održan Kongres latinskog masonstva. Kongres se bavio i razmiricama između jugoslavenskih i talijanskih masona, koji su od francuske braće tražili da povuku takozvanu *Jugoslavensku rezoluciju* koja je nastala zahvaljujući propagandi što su ju jugoslavenski masoni provodili u francuskim ložama.

4. 2. 2. Zanella i Karađorđević

Postoji još primjera iz slobodnozidarske diplomacije u prvoj Jugoslaviji. Jedan od njih je slučaj slobodnog zidara i predsjednika Slobodne Države Rijeka (1920.-1924.) Ricarda Zanelle kojeg je u diplomatskom smislu Aleksandar Karađorđević koristio kao vezu između Kraljevine SHS i Mussolinijeve Italije, a u svrhu izgradnje odnosa suradnje s fašističkom Italijom. Kada se odnos između dviju država 1926. naglo pogoršao zbog jugoslavensko-francuske suradnje, koja je smetala Mussoliniju, i kada je Aleksandar Karađorđević javno napustio politiku dobrosusjedskih odnosa s Italijom, Zanellina uloga se promijenila (Toševa-Karpowicz, 1998: 45). U ožujku 1929. Zanella je dobio zadatak da u Parizu lobira za tada aktualnu politiku kralja Aleksandra. Njegova je misija bila da članove pariške lože *Paul Peigné*, u kojoj je djelovao bio velik broj jugoslavenskih, napose srpskih slobodnih zidara, uvjeri u neophodnost uvođenja takozvane šestosječanjske diktature. Svoj boravak u Parizu Zanella je iskoristio i za povezivanje s talijanskim i francuskim antifašističkim strujama, napose onim slobodnozidarskim. Takvim je vezama pokušao ostvariti vlastiti politički interes obnove Slobodne Države

Rijeka. Po povratku u Beograd francuski slobodni zidari omogućili su Zanelli otvaranje ureda koji je nominalno brinuo o problemima riječkih izbjeglica, dok mu je glavna, od javnosti skrivena djelatnost bila organizirana antifašistička propaganda. (Toševa-Karpowicz, 1998: 46, 47).

4. 2. 3. Kerenski i zakletva Velikom Orijentu

Jedna od još uvijek nerazjašnjenih kontroverzi iz ruske povijesti zorno prikazuje isprepletenost diplomacije i slobodnog zidarstva. Radi se o predsjedniku prve privremene vlade i slobodnom zidaru Aleksandru Kerenskom koji je, kako tvrde određeni izvori, u Prvom svjetskom ratu do daljnjega odgađao potpisivanje separatnog mira s Njemačkom samo zbog zakletve koju je bio dao francuskim slobodnim zidarima. Prema svjedočenju tjelohranitelja Aleksandra Kerenskog, pukovnika Pordjelova, tadašnji francuski ministar za naoružanje i slobodni zidar Albert Thomas 1917. je osobno Kerenskog zamolio da Rusija ne potpisuje s Njemačkom pozivajući se na zakletvu koju su ruski slobodni zidari položili francuskoj braći, a koja kaže „da se neće odvajati od Saveznika ni u kojim okolnostima“ (Berberova, 2002: 43). Činjenica je da je 10 od ukupno 11 ministara u privremenoj vladi pripadalo slobodnim zidarima, a isto je tako činjenica da je separatni mir u Brest-Litovsku potpisala tek boljševička vlada 3. ožujka 1918. Dokumenti Jekaterine Kuskove koji idu u prilog razjašnjavaju ovog problema, prema pisanju Nine Berberove, nalaze se u *Bibliothèque Nationale* u Parizu, a javnosti su postali dostupni tek 2008.

4. 2. 4. Briand i Europska unija

Jedna od središnjih tema slobodnozidarske diplomacije je Europska unija. Jedan od prvih idejnih tvoraca Europske unije, nekadašnji francuski ministar, Aristide Briand, bio je slobodni zidar. On je ideju o ujedinjenoj Europi prvi put iznio 5. rujna 1929. u sjedištu Lige naroda u Ženevi, a već 1930. predstavio je svoj *Memorandum o organizaciji sustava Europske federalne unije*. Briandova je ideja ubrzo izazvala pozitivnu reakciju jugoslavenskih masona, barem ako je suditi po članku koji se 1931. pojavio u *Šestaru*, glasilu zagrebačke lože *Pravednost*. U članku se piše o recepciji ideje o ujedinjenoj Europi u loži *Maksimilijan Vrhovac*. U članku se o Briandovom planu govori pozitivno. Ideja o Europskoj uniji pozdravljena je jer se smatra da je Briandov plan o ujedinjenoj Europi napravljen po uzoru na Ligu naroda. Autor, potpisan inicijalima V. M. (radi se o dr. Veljku Milenkoviću, članu beogradske lože *Dositej Obradović*, Šömen, 2012: 669), smatra kako takva Europska zajednica ne bi zadirala u suverenost i neovisnost europskih država: „Zato nam ne izgleda, da bi male evropske države stvaranjem Evropske zajednice, u smislu Brijanova prijedloga štetovale i da bi izgubile svoju samostalnost, potpadajući pod uticaj velikih evropskih država. Posmatrajući stvarnost, specijalno ono, što se događa u Ligi naroda, može se sasvim lako doći do sasvim protivnoga zaključka. Ko bi mogao tvrditi, da je nezavisnost od velikih bila veća, prije negoli što su one formirale zajednicu u formi Lige naroda? (...) U novoj zajednici, u Ligi naroda, uloga i vrijednost malih država nesumnjivo je veća, nego što je bila ranije, kad te zajednice nije bilo“ (V. M., 1931: 73). Europska unija bila bi za članove lože *Maksimilijan Vrhovac* loša solucija jedino u slučaju kada bi bila zamišljena kao jedna jedinstvena država koja bi djelomično ili u cijelosti apsorbirala europske države. Oni su na Briandov

plan o Europskoj uniji gledali kao na rješenje koje bi europskim narodima donijelo trajan mir te su smatrali da bi takva zajednica bila u skladu s masonskim idealima.

5. Zaključak

Elitne organizacije pokazale su se iznimno otpornima na promjenjive okolnosti međunarodnih tje-kova odnosno na političke i društvene promjene. Bilo da se radi o aristokratskim viteškim redovima ili o samoprozvanim redovima stasalim u doba velikih građanskih i demokratskih promjena, ove elitne organizacije okupljene su oko moćnih individualaca i razvijene strategije lobiranja.

Proučavanjem Malteškog reda i slobodnih zidara imamo priliku primijetiti veliku ulogu struktura dugog trajanja tih organizacija. Malteški red kontinuirano postoji više od stoljeća, a slobodni zidari svoju povijest bilježe do 17. stoljeća, a ako je suditi prema tradicijama, sve do vremena starog Egipta. U tako dugačkom vremenskom razdoblju struktura redova i način djelovanja malo su se promijenili. Povezujući se s kraljevskim i plemićkim obiteljima, svećenstvom i intelektualcima, redovi su stvorili lobističku mrežu koja ispunjava cjelokupne i dugotrajne ciljeve.

U slučaju Malteškog reda nastojali smo pokazati koliko lobistička moć vitezova ima utjecaja u drugim nacionalnim državama. No, okolnosti koje su dovele do gubitka teritorija i pomutnje oko suverenosti Malteškog reda, na kraju su oslabile red do te mjere da je postao de facto vazal Vatikana. No, iako ustav Malteškog reda vrvi vatikanskim nadzorom, ipak postoji usklađena autonomija djelovanja Reda, kao i izniman značaj njegovih vitezova.

U slučaju Hondurasa vidljivo je da Red nema samo simboličku moć, već da može koristiti i prednost svojih financijskih sredstava kako bi se putem kvalitete zdravstvene usluge ostvarivao i cilj Reda, a to je širenje katoličkih vrijednosti. Zbog toga Red najviše lobira u onim zemljama koje imaju snažnu katoličku zajednicu, te im pristupa na način koji odgovara društvenom i političkom razvoju jedne nacionalne države. Honduras je svakako zemlja velike katoličke tradicije, te je kao takva sklona suradnji s Malteškim redom.

U slučaju ugovora s Mađarskom, Red pokazuje također iznimnu simboličku i utilitarnu moć, utjecajem na političke krugove, tranziciju i zdravstvo. Putem javne diplomacije Otta von Habsburga i njegove Paneuropske unije zapravo se širio i lobistički utjecaj Malteškog reda, a sve zbog činjenice da je Otto von Habsburg bio malteški vitez. Kao takav, moć njegovog lobiranja znak je moći korporativne diplomatske strategije Malteškog reda, koji ga je pozvao u svoje članstvo kao nasljednika dinastije i predvodnika moderne obitelji Habsburg. Otto von Habsburg lobirao je među disidentima i katoličkim svećenicima u Mađarskoj, povezujući se tako s onima koji su najbliži ideji Malteškog reda te podupirao konzervativnu političku struju u novonastalom demokratskom mađarskom sustavu. Time je Habsburg, ali i Malteški red, dugotrajno vezao Mađare i mađarsko zdravstvo uz katoličke bioetičke vrijednosti, ali isto tako dobio pobornike među mađarskim konzervativnim političarima. Dalekosežnost lobiranja i angažmana Otta von Habsburga početkom 1990-ih godina dodatno je potvrđena posebnim ugovorom koji je Malteški red sklopio s mađarskom vladom 2010. godine.

U primjerima Hondurasa i Mađarske vidljivo je da Malteški red ima centralizirani sustav organizacije, s lobističko-korporativnom diplomacijom među političkim i društvenim strukturama koje su konzervativne i katoličke te da koristi prestiž pojedinaca, svojih vitezova, kako bi se ostvario cilj Reda.

Politički interesi nisu zaobišli ni slobodnozidarske lože, iako su rasprave o politici službeno zabranjene. Ipak, goruće jugoslavensko pitanje naišlo je na interes francuskih masona što je rješavano putem posebno izabranih osoba. U slobodnozidarskim ložama diljem svijeta nalaze se visokopozicionirani odličnici, poput Hinkovića, Zanelle, Kerenskog, Brianda, koji su koristili svoje članstvo u slobodnozidarskim ložama kako bi pronijeli svoje ideje. Međutim, u primjerima je vidljivo da postoji velika pluralnost mišljenja u ložama, te da se lobiranje katkad više odrađuje unutar sustava slobodnog zidarstva nego izvan njega. Primjerice, Hinković je francuske slobodne zidare uspio uvjeriti u način rješavanje jugoslavenskog pitanja kako je to odgovaralo tadašnjoj jugoslavenskoj unitarnoj političkoj eliti. Albert Thomas, kao predstavnik francuskog slobodnog zidarstva, je uspio obvezati Kerenskog da se drži svoje zakletve Velikom Orijentu Francuske, što zorno pokazuje da je Kerenski stavio svoje članstvo u slobodnim zidarima ispred alternativnih političkih odgovornosti u revolucionarnoj Rusiji. Dugoročne ideje u elitnoj organizaciji poput slobodnog zidarstva pokazale su se, na kraju, na ispravnom putu. Tako su misli Aristidea Brianda odjekivale desetljećima prije nego je nastala Europska zajednica, a gotovo 80 godina prije Europske unije. Može se zaključiti da slobodno zidarstvo posjeduje isključivo simboličku moć, koja se u samim ložama dobiva ili gubi lobističkim utjecajem. Ta simbolička moć je izravno povezana s uspjehom lobiranja. Međutim, kao što je prikazano u spomenutim slučajevima, ta je simbolička moć putem pojedinaca povezan s prisilom, odnosno s legitimnom uporabom sile koju provodi država (na primjer, Kerenski). S obzirom na pokazane primjere, buduća bi istraživanja mogla biti usmjerena prema strukturiranom kretanju prema ideji europskog zajedništva kroz djelovanje slobodnozidarskih loža i karakteristikama njihove simboličke moći.

U danim primjerima vidljivo je, međutim, da organizacije same nisu sklone sustavnom pojavljivanju u javnosti. Naglasak u lobističkim aktivnostima stavlja se na osobe, a ne na institucionalni sustav. To ni ne čudi, budući da Diani govori kako su društvene mreže najučinkovitije preko osobnih kontakata, a i samo lobiranje se odvija preko osobnih veza i poznanstava, ne samo prema van, već i unutar organizacije u svrhu postizanja većinske odluke. Jednom kada je lobiranje završeno, tada se službeno potpisuju ugovori i ostvaruju dugoročne suradnje, odnosno djeluje se izvan organizacije. To nam kazuje da je izuzetno važno tko lobira, a ne samo kako i u koju svrhu. Nema boljeg primjera do onog Otta von Habsburga koji je, kao nasljednik obitelji koja je nekoć vladala Mađarskom, predstavlja interes katoličke konzervativne elite u rušenju komunističkog režima i brzih tranzicijskih promjena u nekadašnjoj Ugarskoj. Također, u primjerima slobodnih zidara vidi se osobni utjecaj Kerenskog, Brianda, Zanelle i drugih.

U tim je primjerima, uostalom, vidljivo da su elitne organizacije inherentno suprotstavljene nekim političkim idejama, napose komunizmu. U vremenu nakon Drugoga svjetskoga rata, elitne su organizacije bile aktivne putem pojedinaca ili kolektivno u rušenju komunističkoga sustava na prostoru nekadašnjega Varšavskoga bloka. Kao takve, elitne organizacije bi mogle nositi značajnu snagu tajne diplomacije u pokušajima rušenja i hladnoratovskoga poretka, kao i pobjede „zapadne“ opcije odnosno liberalne demokracije.

Manjak relevantne znanstvene literature, kao i otvorenih arhiva i zbirki za razdoblje nakon Drugog svjetskog rata, prepreka su cjelokupnom shvaćanju strukture djelovanja i moći elitnih organizacija. Dodatnu poteškoću predstavljaju brojna publicistička izdanja koja su po svom karakteru kvaziznanstvena i novinarska te ne daju dublju znanstvenu i objektivnu analizu. Stoga su potrebna brojnija i dublja istraživanja ovog fenomena kako bi se došlo do kvalitetnijeg zaključka o moći elitnih organizacija.

Prilog 1.

Poluneovisni redovi:

1. Alcantara (pod zaštitom kralja Ferdinanda II. od Leona 1175., danas španjolske krune, priznat od pape Aleksandra III. 1177., danas Veliki meštar Nj. V. Juan Carlos, kralj Španjolske)
2. Calatrava (osnovao ga je 1157. opat Ramon de Sierra, pod zaštitom kralja Sancha III. od Kastilje 1158., danas španjolske krune, i priznat od pape Aleksandra III. 1164., danas Veliki meštar Nj. V. Juan Carlos, kralj Španjolske)
3. Santiago (osnovali ga Pedro Fernández de Fuenteencalada i 12 vitezova oko 1161., pod zaštitom kralja Ferdinanda II. od Leona 1170., danas španjolske krune, priznat od pape Aleksandra III. 1175., danas Veliki meštar Nj. V. Juan Carlos, kralj Španjolske)
4. Teutonski red svete Marije od Jeruzalema (osnovan 1190. u Svetoj Zemlji, pod zaštitom Svete Stolice, Veliki meštar opat Bruno Platter)
5. Namjesništvo Utrecht teutonskog reda Nizozemske (osnovan 1249., ugašen 1581., ponovno oživljen 1815., pod zaštitom nizozemske krune, zapovjednik barun van der Borgh tot Verwolde)
6. Montesa (osnovao ga je kralj Jaime II. od Aragona 1312., potvrđen od pape Ivana XXII. 1317., danas pod zaštitom španjolske krune, Veliki meštar Nj. V. Juan Carlos, kralj Španjolske)
7. Brandenburško namjesništvo viteškog reda svetog Ivana u Pruskoj (osnovan 1332. i opet 1852., pod zaštitom vlade Savezne Republike Njemačke, pod vodstvom Nj. V. princa Oskara od Pruske)
8. Prečasni red bolnice svetog Ivana od Jeruzalema (osnovan 1831./1888., pod zaštitom krune Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, pod zaštitom Nj. V. kraljice Elizabete II., Veliki prior Nj. V. vojvoda od Glouceстера)
9. Viteški red Svetog Groba od Jeruzalema (osnovan 1868., po zaštitom Svete Stolice, Veliki meštar Nj. Eminencija Carlo kardinal Furno)
10. Viteški red svetog Ivana u Nizozemskoj (osnovan 1909./1946., pod zaštitom nizozemske krune, zapovjednik Nj. V. kralj Willem-Alexander od Nizozemske)
11. Viteški red svetog Ivana u Švedskoj (osnovan 1920., pod zaštitom švedske krune, Visoki patron Nj. E. Carl XVI. Gustav, kralj Švedske)

Osim toga su priznati i sljedeći dinastički redovi:

1. Austrija (Kuća Habsburg-Lorraine: Red Zlatnog runa i Red zvjezdanog križa)
2. Brazil (Kuća Orléans-Bragança: Red Petra I.)
3. Bugarska (Kuća Saksoburgotski, Red svetog Ćirila i Metoda)
4. Francuska (Kuća Bourbon: Red Svetog Duha, Red svetog Mihaela, Red svetog Ljudevita)
5. Njemačka (Kuća Ascania: Red Albrehta Medvjeda; Kuća Zähringen: Red Vjernost, Kuća Wittelsbach: Red svetog Huberta, Red svetog Jurja, Red svete Tereze, Kuća Braunschweig-Lüneburg, odn. Kuća Hannover: Red Henrika Lava; Kuća Gvelf: Gvelfski red, Red sv. Jurja, Kuća Lorraine-Brabant: Red Zlatnog Lava, Kuća Lippe: Red Lippe; Kuća Mecklenburg: Red krune Wendisch, Kuća Oldenburg: Red Petera Friedricha Ludwiga, Kuća Hohenzollern: Red crnog orla, Kraljevski red Hohenzollerna, Red Louisa; Kuća Hohenzollern-Simaringen: Red Hohenzollern, Kuća Reuss: Križ časti Reussa, Kuća Wettin (albertinska): Red sv. Henrika, Kruna rute, Red Sidona; Kuća Sachsen-Weimar-Eisenach: Red bijelog sokola, Kuća Wettin (ernestinska): Vojvodski ernestinski red, Kuća Lippe (reformirana): Red Schaumburg-Lippe, Kuća Schwarzburg: Križ časti Schwarzburga, Kuća Waldeck: Red Waldeck, Kuća Württemberg: Kruna Württenberga, Red Olga)
6. Italija (Kuća Savoja: Red Svetog Prikazanja, Red svetog Mauricija i Lazara, Civilni red Savoje; Kuća Habsburg-Lorraine: Red svetog Stjepana; Kuća Bourbon i Dvije Sicilije: Red svetog Januarija, Konstantinovski red svetog Jurja)
7. Jugoslavija/Srbija (Kuća Karađorđević: Red svetoga Save)
8. Crna Gora (Kuća Petrović-Njegoš: Red Danila I.)
9. Portugal (Kuća Bragança: Red Bezgrešnog Začeca Ville Viçosa)
10. Rumunjska (Kuća Hohenzollern-Sigmaringen: Vojni red Mihaela Hrabrog)
11. Rusija (Kuća Romanov-Holstein-Gottorp: Red svetog Andrije, Red svete Katarine, Red svete Ane)

Bibliografija

- Bečka konvencija o diplomatskim odnosima*, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, http://www.mvep.hr/files/file/dokumenti/bec_konv_diplomat.pdf
- Berberova, N. (2002): *Ljudi i lože: Ruski slobodni zidari u dvadesetom veku*, Beograd: Paideia
- Cox, N. (2002): The Acquisition of Sovereignty by Quasy-States: The Case of the Order of Malta, *Mountbatten Journal of Legal Studies*, 6 (1-2): 26-47
- Diani, M. (2003): Social Movements, Contentious Actions, and Social Networks: From Metaphor to Substance? u: Diani, M. i McAdam, D. (ur.): *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, New York: Oxford University Press
- Gašić, R. (1998): Srpski masoni između dva svetska rata kao društvena grupa, *Godišnjak za društvenu istoriju*, 5 (1-3): 85-100
- Gould, R. V. (2003): Why do Networks Matter? Rationalist and Structuralist Interpretations, u: Diani, M. i McAdam, D. (ur.): *Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action*, New York: Oxford University Press
- Gregory, B. (2008): Public Diplomacy: Sunrise of an Academic Field, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616 (1): 274-290
- Milardović, A. (2010): *Druga moderna: Fragmenti o kulturi Zapada*, Zagreb: Centar za politološka istraživanja
- Ordeix-Rigo, E. i Duarte, J. (2009): From Public Diplomacy to Corporate Diplomacy: Increasing Corporation's Legitimacy and Influence, *American Behavioral Scientist*, 53 (49): 549-564
- Order of Malta (2013): *Order of Malta Report*, Rim: Order of Malta
- Naoi, M. i Krauss, E. (2009): Who Lobbies Whom? Special Interest Politics under Alternative Electoral Systems, *American Journal of Political Science*, 53 (4): 874-892
- Nenezić, Z. (1988): *Masoni u Jugoslaviji*, Beograd: Autorsko-izdavačka grupa Zodne
- Potočnjak, F. (1921): Slobodni zidari Hrvati u radu za narodno naše ujedinjenje i oslobodjenje za vrijeme rata, *Šestar*, 1 (4): 29-31
- Potočnjak, F. (1928): Kako izgledaju kubni blokovi koje su srpski masoni prinijeli u temelje ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca, *Obzor*, 59
- Rana, K. S. (2011) *21st Century Diplomacy: A Practitioner's Guide*, New York: The Continuum International Publishing Group

Ridley, J. (2004): *Slobodni zidari*, Beograd: IKP Evro

Šömen, B. (2012): *Povijest slobodnog zidarstva u Hrvatskoj – Mudrost*, Zagreb: Profil knjiga

Toševa-Karpowicz, Lj. (2007): *D'Annunzio u Rijeci: mitovi, politika i uloga masonerije*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka

Žolt, L. (2009): *Nastanak masonerije*, Novi Sad: Mediterran Publishing

From the Secret to the Public: The Power of Elite Organizations: Symbolic Power and Corporative Diplomacy

MARIN JURIČEVIĆ

Department of History, Faculty of Philosophy, University of Rijeka
mjuricevic@ffri.hr

VEDRAN OBUĆINA

Society for Mediterranean Studies, Faculty of Philosophy, University of Rijeka
v_obucina@yahoo.com

Chivalric orders and self-styled orders have been part of silent diplomacy for centuries and show remarkable resilience to change. Chivalric orders are based on historical legitimacy, while self-styled orders are a result of democratic change brought by the American and French Revolution. Their power in society is a research topic of many scientific and quasi-scientific discussions and studies, many of which use the term of secret societies. Using the methods of corporative diplomacy and personal lobbying, these elite organizations have success in implementing their utilitarian and symbolic power in politics, economy and culture. Examples of the Order of Malta and Freemasons (Hinković, Zanella, Kerenski and Briand) shows us how the elite spreads its influence through social networks. The power of these organizations lies in individuals, while its legitimacy rests on sovereignty and bourgeoisie. The permanent affiliation of individuals with the organization often determines their activities in other social and political spheres.

Keywords: corporative diplomacy, symbolic power, utilitarian power, elite organizations, Order of Malta, Freemasons, lobbying